

Nury şahyr

Category: Kitapcy, Sözler, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 января, 2025

Nury şahyr NURY ŞAHYR

Nury şahyr ýa-da Nurmuhammet 1824-nji ýylda, käbir maglumatda bolsa 1827-nji ýylda[1] Çelekeniň Ogamene diýen ýerinde dünýä inýär. Ol aslynyň çelekenlidigini öz eserinde hem beýan edipdir:

Eý ýaranlar, habar alsaň,
Çelekendir ýurdum meniň.[2]

Nury şahyryň kakasy Berkeli garyplykda ýaşapdyr we dört ogluna oňly bir zat miras galdyryp bilmändir. Berkeli aradan çykandan soň ýetim galan çagalaryň ýagdaýy gaty agyr bolupdyr. Ýedi ýaşda mekdebe berlen Nury atasy ölendenden soň mekdebi taşlap, baýlaryň günlükçisi bolup işläpdir. Nuryň näçe ýaşda kakasyndan aýra düşendigi belli däl, ýöne ýaşlykda ýetim galandygy mälim:

Nurmuhammet, çagyr Kadyr Eýäni,
Depä çykyp, köp gözledik düýäni,
Dört ýetim ýitirdik ýeke maýany,
Bu gamdan azat et bizi, Jelalym.[3]

Ýokardaky getirilen mysaldan görnüşi ýaly, Nury bu şygryny ýaş wagtynda ýazypdyr. Muny şygryň temasyndan, onda getirilýän sözlerden, pikiriň beýan edilişinden görmek bolýar.

Şahyryň durmuşy elmydama agyr geçipdir. Ol köp adam bergidar bolany üçin, obadan çykyp gitmäge hem mejbur bolupdyr. Emma öz şahyryny gowy görýän obadaşlary onuň bergisini üzüp beripdirler. Bu habary eşiden Nury gaty begenipdir we ilatyna bolan guwanjyny şygryň üsti bilen beýan edipdir:

Ilim-günüm, dostum-ýarym, gardaşym,

Alhamdylla, boldy göwnüm şat meniň;
Zamandaşym, deňim-duşum, syrdaşym,
Gamgyn halym horram kyldy hat meniň.[4]

Şahyr şeýle ylymly bolmasa-da ýazyp, okap bilýän eken, şeýle-de ol dini kitaplardan, rowaýatlardan habarly bolupdyr. Bu ýagdaýy onuň Ezber şahyr bilen aýdyşan muammasy açyk görkezýär. Emma döredijilik işine ýaşlykdan başlan we ýazuwdan başy çykýan şahyryň bize gelip ýeten edebi mirasy weli juda ujypsyz. Zulum-sütemiň agyr ýüküni gerdeni bile çeken we halkyň gözgyny ýaşaýşyny gören şahyryň sosial meselä seslenmezligi mümkin däl. Nurynyň uly bir depder goşgusy krasnowodskili Derwüş Magtymda bar eken. Emma ol depder 1937-nji ýylda ýitipdir diýen maglumat hakykata ýakyn gelýär. Şahyryň häzirki bize belli eserleri, esasan, biografik, elegiýa, muamma görnüşindäki şygrylardyr.

Nury şahyryň eserleri halk durmuşyna ýakynlygy, çeperçilik taýýndan oňat ýazylanlygy zerarly, ilat arasynda uly abraýdan peýdalanyndyr. Mundan hem başga onuň astrahanly Muhammet Sapa (1800-1871), hywaly Ezber, Berdi ýaly şahyrlar bilen dostluk we edebi gatnaşyk saklamagy Nurynyň halk arasyndaky abraýyny has hem artdyrypdyr. Ine, şu ýagdaý hem onuň döredijiligi biken rus alymlarynyň gyzyklanmagyna getiripdir. Şahyryň bir şygry 1873-nji ýylda «Kawkaz daglylary hakyndaky maglumatlar ýygýndysy» diýen žurnalda çap edilipdir.[5] Emma ol şygryň türkmençe teksti häzire çenli ele salynman gelýär. Şahyryň bu şygrynda rus goşunlarynyň edermenlikleri, tertip-düzgünleri wasp edilýär. Nury olaryň sanynyň känligini görkezmek bilen, ruslara öz simpatiyasyny hem bildirýär. Türkmen şahyrlaryndan ruslara simpatiya bildirenleriň ilkinjileri Muhammet Sapa we Nury şahyrdyr. Emma Muhammet Sapa Nury şahyra garanyňda, ruslara has ýakyn durupdyr, hatda ol ruslara garşy çykan adamlary ýazgarypdyr. Nury şahyr şygrynda rus goşunlarynyň sanyny, gämisiniň mukdaryny ýüz mün diýip görkezýär:

Aýdaýyn men näme görenim hakda,
Demirden, galadan ýollary gördüm;

Çykdylar galadan ýüz müňläp atly,
Otlamaz, suwsamaz mallary gördüm.

Ýüz müň soldat geler, ýüz müň ýasawly,
Ýüz müň begler geler, ýüz müň saklawly,
Ýüz müňi gaýduwsyz, ýüz müňi atly,
Ýene ýüz müň rus – batyr haýbatly.[6]

Ýüz müň knýaz geler, ýüz müň sowutly,
Ýüz müň kazak geler, ýüz müňi atly,
Ýüz müň dagystanly – arslan ýürekli,
Ýene suwda ýüz müň gämili geler.[7]

Bu sanlar şahyryň ulaltmasydyr, çünki türkmenleriň halk döredijiliginde, ylaýta-da «Görogly» eposynda belli-belli lomaý sanlary ulanmaklyk giň ýaýrapdyr. Nury hem şol tärden peýdalanýar. Şahyr bu şygryny ýazmak bilen, birinjiden, ruslara simpatiya bildiren bolsa, ikinjiden, şeýle güýçli goşunyň garşysyna çykmagyň mümkin däldigini halka duýdurypdyr. Patyşa samoderžawiasynyň metbugaty bolsa eseri çap etmek bilen, rus patyşasynyň güýjüni mazamlamak isläpdir. Her halda eserden şahyryň öz obýektine dogry çemeleşendigini görmek bolýar.

Nurynyň bize galdyran edebi mirasynyň içinde söýgi temasynda ýazylan ýekeje eser bar:

Bizd gözel görmüşem ile seretgen,
Şol gözelden el götermek bolarmy.
Bir bakysda üç ýüz altмыш nāz etgen,
Lālezardan el götermek bolarmy.

Çarýary ýollady ýeriň ýüzüne,
Hiç kimsäniň akly ýetmez özüne,
Şek getiren kāfir bolýar sözüne,
Şol gözelden el götermek bolarmy.[8]

Şahyryň bu şygryndaky getirilýän predmet aýdyňlaşmaýar we obýektiň nämedigi saýgarylmaýar. Şeýle-de bolsa, şygry Hudaýa ýüzlendirilipdir. Bu esere sufistik äheňde ýazylan şygry hem

diýmek mümkin däl. Sebäbi sufistik äheňde ýazylan eserlerde dünýä wepasyz, onuň hiç hili gözelligi ýok, hemme zatlar geldi-geçer hasaplanylýar, şol geldi-geçerleriň içinde diňe Hudaýyň suraty lowurdadylyp görkezilýär, oňa gowuşmaga arzuw edilýär. Biziň pikirimizçe, sufizmin Nura azda-kände täsiri bolupdyr, emma şahyra düýpli täsir edip bilmändir. Şahyr öz döredijiligini, esasan, durmuşda azanlary ýazgarmaklyga bagyşlapdyr we zähmetkeş halkyň tarapynda durupdyr. Halk söýgüsini gazanan Nury şahyr 1903-nji ýylda dünýäden ötüpdir. Ol Çelekende Ogamene diýen ýerde jaýlanylýar.

A.Nurýagdyýew.

[1] A.Meredow, A.Oraztaganow «Nury şahyr» / «Sowet Türkmenistany» gazetiniň 01.04.1962-nji ýyldaky sany.

[2] Inw. 2185.

[3] Şol ýerde.

[4] Inw. 2185.

[5] «Сборник сведений о кавказских горцах», в VII. Тифлис, 1874, 20-nji sah.

[6] «Сборник сведений о кавказских горцах», в VII. Тифлис, 1874, 20-nji sah.

[7] Ýokarda görkezilen žurnalda sözme-söz terjime eden awtor.

[8] Inw. 2185. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly